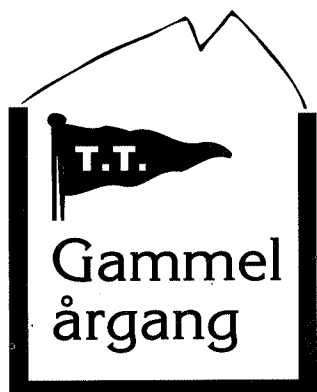

Vignetten "Gammel årgang" dukket opp i fjorårets årbok. Normalt vil vignetten varsle en gjenopprettet artikkel fra en av de gamle årbøkene. I år går vi imidlertid til en annen kilde, Ole Stuevold Hansens "Bygdefortælling" fra 1873. I hans "Optegnelser fra Tydalen" finnes mye interessant stoff, ikke minst om norsk- svenske stridigheter opp gjennom tidene. Men vi velger et utdrag av fortellingen "Spurvugld" som i tillegg til seterliv i Stugudal skildrer to gjetergutter på tur i Skarsfjellet. Fortellingen har et tydelig skjønnlitterært tilsnitt, men utgangspunktet har nok vært en historie forfatteren har hørt. Og vi får et troverdig bilde av bygdefolkets forhold til fjellet i tiden før fotturistene gjorde sitt inntog og "ufarliggjorde" toppturene. Vi tillater oss en modernisering av språket i fortellingen og kutter ut endel av de mange sidespora som den utvilsomt nokså romantiske Stuevold Hansen glir inn på underveis.

På 1800-tallet våknet en dragning mot fjellet, som samtidig ennå virket skremmende på de fleste. Det fremgår av Stuevold Hansens fortelling fra 1873 - og i denne franske illustrasjonen til en beskrivelse av en reise over Dovre i 1838.

Fra "Bygdefortælling. Optegnelser fra Tydalen, Annex til Sælbu"

Av OLE STUEVOLD HANSEN

Per og Olav steg opp på en hammer for å se utover "blåberglandet", som skal den sier. Det var så forunderlig godt vær. Strålene dirret i luften. Det blinket overalt. "Men skal vi ikke gå opp til varden i dag", sa Olav. Det er en stor varde på toppen av Skarsfjellet etter landmålere. "Jo, det skulle være artig å se seg om, bare vi tør gå fra krøtterne", sa den andre. De ble snart enige om at det var ingen fare for dem her i snaufjellet hvor de kunne ses nesten overalt.

Noen større gutter hadde vært oppe på fjellet før. De hadde da hatt med seg en bukk som siden ble kalt Skarsfjellpiggen. Så bar det avsted med Per og Olav også. De hadde ikke noe særlig begrep om hvor langt det var, men tenkte at de vel kunne komme ned igjen til melketid. Lenge kunne de ennå se krøtterne nede i groa, de var så rolige, det så nesten ikke ut til at de rørte seg av flekken. Det var vel litt av et maleri de fikk se! Mange mil til alle kanter, og det tiltok i vidde jo høyere opp de kom. Seteren og landskapet som de hadde lagt bak seg forsvant gradvis, men stadig rullet nye tepper opp.

Skarsfjellet ruver to og ethalvt tusen fot over dalbunnen. Langt, langt vekk står blå, snøkledte fjell som en ramme omkring, enda fjernere danner skyformasjoner vidunderlige trylleslott, tusener av tjern og bekker glittrer utover under dem i solskinnet, bakenfor de forreste rygger og voler skinner det oppimellom i lange strimer av en større sjø. Innunder de nordligste aksler av Sylan kan man tydelig se sandmælene i den store Essandsjøen, hvor svenskene "for vinterveien" som det heter i et gammelt ord. Mot sør på den andre siden av dalen brer Gaulhåen seg ut, Øvlingen, Rien og Riasten i sin hele flate, og mangfoldige fleire, alt ut imot Viggelen og Aursunden. Man ser Fongen, Øyfjellet og Storskarven, men også Haftor- og Ljusnestøten i Herjedalen bakom den lange kjede av Skarsfjellene, Gåsen og Kjalingen i Jemtland m.fl. De har alle slags former, det er støter og hogner, buster og guster og klepper og knaller, skarver og voler. Mange fjell har navn etter dyr som elgen, hesten, væren, bukken, oksen, raven, rypa, gåsa og killingen. Belysningen skifter, en mektig skygge av en drivende sky drar seg av og til bortover. Dypest nede ser de ennå den vennlig dalen ved sjøen, det gulner ennå av soløyet, og den lange hvite sanden på bredden er synlig. Seterveien kunne de følge med øyet over storbekken og alle ryer og rabber til langt ned i lia. Den skinnende berghall blinket som Glitners tak, det ser i solen ut akkurat som om det kunne være sølvslott som i et eventyr. De var så sikre på at det var sølv eller annen malm de så at de av og til løp etter de blanke flekkene.

Der sto de da de to småguttene og kunne nesten se alle disse store kjempene og risene de hadde hørt skulle holde til i fjellet. Snart var det ikke et gresstrå å se mer, bare sten, nakne bergvegger og snefonner innimellom. De så spor etter rein som nettopp hadde løpt over sneen. En og annen "snetiting" holdt ennå til her oppe, en blekgul blomst som en av og til kan se. Med glade rop hoppet de fra sten til sten, over den ene ur større enn den andre. "I dag skal e ete nista mi høgt oppi", utbrøt Per, eller Lilleper som han helst ble kalt. Nisten ville de spare til de kom opp til varden.

De klatret opp på hamrene og veltet store stener som lå ytterst på kantene utfor. Det var artig å høre på dunderen, gyvet sto omkring som skodde, de tok med seg flere på veien ned, utløste det rene ras helt til de endelig stoppet nede i uren med høye drønn. Guttene ertet også sjøvåken som hadde redet sitt ytterst på de hengende flaugene. Himmelhøyt flyr den avsted opp mot de grå hamrene og toppene, helt til det svimler for deg.

For å merke veien satte guttene opp lange stenheller et stykke fra hverandre hele turen oppover. Det var drygere enn de hadde tenkt. Underlig å gå slik i fjellet. En tror alltid at en ser toppen, men målet forandres hele tiden, det rykker bestandig lenger unna. Men endelig nådde de virkelig det høyeste punktet og besteg den gamle, halvt utslettede varden og spiste endel av nisten. Munterheten tapte seg riktignok noe over alt det øde landskapet og den forferdelige villhet som de nå befant seg i. Fjellet blir på toppen en temmelig hvass egg med avgrunner til sidene og andre tinder rundt omkring. Det er vanskelig å se noe mer sønderrevet og fryktelig eller slike storslåtte spor av naturens villeste og sterke krefter. Gjennom århundrenes løp foregår også her en virksomhet, et steinsprang og steinknusing som viser hvilken makt disse kreftene har. Det er et verksted for jutuler. Det går et sagn om at man her fra toppen kan se 12 kirker i Jemtland. En svimlende vrimmel av alltid villere og mer takkede topper løfter og tårner seg opp på alle kanter. Toppene av Skarsfjellet er ikke langt unna Syltoppene. Storsylen er knapt 1/2 mil borte, og nærmest i Sverige hever Helagstøtene (det hellige fjell?) seg med "Prekestolen", sine hetteformede kjegler med de glatte sidene i den blå disen. Der disse jetter av fjell står nærmest, skjærer Nea seg ned som gjennom en trommel av sten, stryk i stryk mot Neadøren. Det er vel et skikkelig "Torshogg" som her har banet den vei.

Himmelen var helt ren og klar, bare i en enkelt retning mot Sverige hevet det seg en søyle av varme og lysende tordenskyer. Nå og da dundret et skred med dunder og drønn ned i avgrunnen. Stunden er blitt andaktsfull og høytidelig, det blir alvorligere enn de hadde tenkt, og de føler seg med ett litt underlig til mote. De blir grepet av storheten og sier ikke lenger stort til hverandre.

Men de må til å tenke på nedstigningen og på krøtterne. Solen var langt over middagshøyden og nærmet seg raskt Blåhammeren i vest. De fant ut at det ville bli for langt å gå den samme veien tilbake. Dette var riktignok den sikreste ru-

ten, stigningen hadde vært nokså jevn. Fra de to andre sidene styrter toppen derimot bratt ned, til den ene siden ned i Skardøra, der det fører en kløvsti til Sverige, på den andre siden ned i et skar som Storbekken ved seteren visstnok skulle komme fra. De var ikke kjent i dette skaret, men om de kom seg ned der, kunne de desto raskere være tilbake til kyrne. De valgte å forsøke denne veien og drømte ikke engang om at det her bare var flaug og ville styrtinger. Per sto mest på om å forsøke ruten ned i skaret. Han var så vant til å klatre at han ikke var videre redd. På den måten satte han også mot i Olav.

Med friskt mot begynte de altså nedstigningen. Til å begynne med gikk det glatt, og de møtte ikke større vanskeligheter. De fulgte en dyp fure der snøvanet hadde banet seg vei. Per, som var den sterkeste og dristigste av dem, var bestandig foran og hjalp kameraten flere ganger etter seg. Men plutselig sto de begge på en ganske smal kant og så ned i et svimlende dyp. Det var bare glatte bergveggen under dem. Da begynte motet for alvor å svikte. Per holdt seg ennå tapper og ville ikke høre snakk om å snu. Han fulgte kanten, som ikke var stort bredere enn ei taktro, holdt seg fast i stenene ovenfor og nådde fram til en annen revne. Olav nådde omsider etter.

Hamrene hang sorte utover dem, det sildret vann fra snefonnene etter den dype furen, småsten og sand rislet nedover. Per hadde slikt hastverk. Han ropte til kameraten at han ville se etter hvordan det så ut bak et fremspring der revnen gjorde en sving på seg. Dermed forsvant han ut av syne for Olav. Det varte en stund før Olav nådde frem til det punktet Per hadde stått. Da han kom forbi fremspringet, kunne han se langt nedetter furen. Langt nede var den fylt av en snefonn. Per kunne han ikke se. Olav fortsatte ned til fonnen. Den var bratt, og han måtte gå i den liksom i en stige. Her var det ingen spor etter Per. Olav lurte på om det var trygt å skli ned, men lot det være. Sparket heller de jernbeslåtte skoene hardt inn i snøen og gikk langsomt ned, baklengs trinn for trinn. På begge sider var det bare slette bergveggen. Over ham hang hamrene hvelvet utover. Midtveis nede i fonna hørte han med ett et skjærende skrik langt nedenfra. Han ble stående som fastnaglet. Like etter hørtes det samme skriket igjen, det trengte inn til marg og bein. Olav forsøkte å gi lyd ifra seg for at Per skulle høre at han kom etter. Men han klarte ikke å åpne munnen, ble bare stående i samme stilling. Hva var skjedd med Per? Hadde han styrtet utfor? Alt forferdelig som han hadde hørt om kom over ham i denne stunden, i disse fryktelige omgivelser i den fæle fjellkløften hvor kanskje aldri et menneske før hadde satt sin fot. Han kom ihu moren som ørnen hadde fratatt et lite barn og fløyet opp med det il redet i den himmelhøye hammer. Han tenkte på bjørnen som han visste hadde hi i berghulene på slike avsides og utilgjengelige steder. Det var ikke lenger siden enn forrige høst at tre stykker hadde gått like utenfor fjøsgluggen sent om kvelden og hadde tatt nettopp denne veien. Den ene tanke tok den annen...

Da han først kom seg videre ned den bratte fonnen, varte det ikke lenge før

Turister og byfolk åpnet for bruk av fjellet. Etter hvert begynte også bygdefolk å ta seg til fjells på tur. Einar Nygård på Storsylen i 1920-åra.

han oppdaget Pers lue ved enden av fonnen, det var enda en blå brett på den. En stund etter var han der nede og begynte å bli sikker på at det var noe galt på ferde med Per. Han måtte ha glidd utfor fonnen, enten han nå frivillig hadde gjort det eller ved et feiltrinn kunne være kommet på gli. Der fonnen endte, gjorde fonnen en tverrsving på seg. Her måtte han trolig kommet i en slik hastighet at han ikke lenger kunne styre farten og videre utfor var det ville flauget. Luen lå slik til at Olav ikke våget å hente den, men bøyde varsomt av etter bekkesiklet. Han smatt gjennom et hull under en bergklump og kunne snart se ned fra et sikkert sted. Det første han så var den stakkars Per som lå i stenuren under hameren. Han skyndte seg ned til ham, etter snebekken kunne han nå uten fare tilbakelegge denne del av veien. Det var et skrekkelig syn å se Per, der han lå mellom stenene. Skoene var drevet flere alen bort fra ham ned i bekken, knivsliren var skåret itu på klippespissene, og de skinnbesatte klærne var iturevne. I hodet hadde han flere store sår. Men ennå var det livstegn. Olav tok ham på brystet og nevnte ham ved navn. Per kunne ikke gi noe svar. Olav kunne ikke gjøre noe med ham, og til seteren var det kanskje en halv mil minst. Han måtte la ham ligge, det måtte hentes mannshjelp langt borte, og det skumret alt mot nattetid.

Hurtig ilte Olav ut av den øde kløften, hvor isen ennå halvt dekket det skumle

fjellvann i bunnen, og hvor skyggene begynte å falle. Han fikk føttene under seg og løp. Krøtterne fant han omtrent på samme stedet han og Per hadde forlatt dem. De hadde så smått begynt på hjemveien på egen hånd. Snart var de nede i skogen og skyggene. Ennå sto solrødmen som en purpurkåpe om tindene, mens enkelte lette blåørde skoddeflak etter den varme dagen sakte drev som et halvt gjennomsliktig flor om fjellets mektige skuldre.

I førstningen var det ikke mulig for Olav å sette seg riktig inn i det som hadde skjedd. Men det seg på ham mer og mer. Det var liksom det ville legge seg på ham alt sammen. Det var jo også han som først hadde funnet på oppstigningen. Det forekom ham at det var hans skyld det hele. Enn moren, den stakkars moren! Hun var jo her på naboseteren. Krøtterne var kommet hjem, men hvor ble det av han Per? Gråten tok ham, og han ble lenge stående utenfor seterveggen.

Nå skumrer det allerede, det blir stille, det er så underlig i den øde natur mellom de store fjellene med de selsomme lyder og skygger. Tilsist lyder luren og bukkehornet langt og skingrende, det er for å skremme udyr og troll, ennå noen støt, underlig lyder "værmåla" fra fjellhallene, skarpt og skingrende ut i den høytidelige natten som har en ro ingen støyende larm må forstyrre. En og annen selsom og ukjent lyd høres ennå fjernt fra de tause skogene og åsene.

Først morgenen etter, en søndagsmorgen, kom det hjelp opp i fjellet. Per viste ennå tegn til liv, men han døde like etter uten å være kommet til bevissthet.

I sterk kontrast til gjeterguttene Per og Olavs skjebnesvangre fjelltur står dette artige bildet fra toppen av Melshogna tatt i 1940.